

JAK PRACOVAT S VALENČNÍM SLOVNÍKEM PDT-Vallex při anotaci na analytické rovině

1. Valenční slovník PDT-Vallex
2. Využití valenčního slovníku při anotaci na a-rovině
3. Příklady z dat

1. Valenční slovník PDT-Vallex

Valenční slovník PDT-Vallex vznikl paralelně s anotací na tektogramatické rovině.

Ve valenčním slovníku jsou obsažena všechna slovesa, která se v korpusech objevila.

Ve valenčním slovníku jsou obsaženy valenční rámce pro jednotlivé významy sloves, které se v korpusech objevily.

Valenční rámec obsahuje JEN valenční doplnění, a to následující typy:

(i) aktanty: **ACT** (aktor), **PAT** (patient), **ADDR** (adresát), **EFF** (efekt), **ORIG** (origo).

Př. *Matka.ACT předělala loutku.PAT z kašpárka.ORIG na čerta.EFF*

✓ ACT(.1) PAT(.4) ?ORIG(z+2) ?EFF(na+4)
(změnit) předělat šaty z dlouhých na krátké
p. historii (NA)

Valenční rámec slovesa *předělat*:

(ii) CPHR (jmenná část složeného predikátu, př. *uzavřít smlouvu.CPHR*)

a **DPHR** (závislá část frazému, př. *vzít nohy_na_ramena.DPHR*)

Slova, která jsou pro dané sloveso „CPHR“ nebo „DPHR“ jsou ve valenčním rámci přesně vyjmenována.

ACT(.1) CPHR({akvizice,dohoda,kontrakt,koupě,mír,nákup,obchod,
partnerství,prodej,přátelství,příměří,sázka,smír,smlouva,
sňatek,svazek,transakce,účet,vztah,...}.4)
📄 (uzavírat) Uzavřít s někým smlouvu.
Uzavřel s podnikem kontrakt. Společnost uzavře akvizici koncem roku,
den, kdy se uzavře transakce
Uzavřeli přátelství na celý život. (NA)

Valenční rámec slovesa *uzavřít (smlouvu)*:

✓ ACT(.1) DPHR(noha,na-1[rameno:P4])
vzal nohy na ramena (NA)

Valenční rámec slovesa *vzít (nohy na ramena)*:

(iii) obligatorní volná (adverbiální) doplnění, př. **DIR3** (př. *přijet do Prahy.DIR3*), **DIR2** (př. *odjet z Prahy.DIR2*), **MANN** (*vypadat skvěle.MANN*) a další.

ACT(.1) MANN(*)|ACMP(*)|CRIT(*)|CPR(*)|TFHL()
(vyhlížet) vypadat podezřele
byli jsme nervózní a naše hra vypadala podle toho.CRIT
📄 v. otcovsky.CPR
v. akademicky.CPR
v. podle poslední módy.CRIT
Fronta vypadala na týden.TFHL (NA)

Valenční rámec slovesa *vypadat*:

Pro každé valenční doplnění je ve slovníku uvedena forma, kterou se vyjadřuje (prázdná závorka nebo hvězdička znamená jakoukoliv formu možnou pro dané doplnění).

2. Využití valenčního slovníku při anotaci na a-rovině

A. Valenční slovník jednoznačně určuje, zda rozvití slovesa má afun *Obj/Sb* nebo *Adv*

B. Valenční slovník určuje, zda sloveso může mít reflexivní podobu lemmatu, tj. zda forma *se/si* může být anotována jako *AuxT*, nebo zda bude anotována jinak (jako *AuxR* nebo *Obj/Adv/Attr*).

A. Určování afunu u rozvití slovesa

Při anotaci na a-rovině platí, že:

- **(povrchový) subjekt má afun Sb**

(tj. větný člen, se kterým sloveso shoduje v rodě, čísle, osobě, má afun *Sb*)

- **valenční doplnění typu (i) a (ii) mají afun Obj, pokud nejsou v pozici povrchového subjektu**

- **valenční doplnění typu (iii) a všechna nevalenční doplnění mají afun Adv**

Př. *Dělníci.Sb staví dům.Obj z cihel.Obj.*

Dům.Sb byl postaven dělníky.Obj

Dům.Sb se staví.

ACT(.1) PAT(.4) ?ORIG(z+2)
✓ (budovat) stavěl věž z kostek
s. kurt (NA)

Valenční rámec slovesa *stavět*:

Př. *Běžný azbest.Sb se dřív.Adv nacházel ve většině.Adv škol.*

✓ ACT(.1) LOC(*)
(ležet, rozkládat se, být umístěn) nachází se v Praze

Valenční rámec slovesa *nacházet se*:

Výjimka 1: sponové být + jméno. Jméno má afun **Pnom** (ve slovníku je to *PAT*)

Př. *Jirka je třetí.Pnom, malý.Pnom, učitel.Pnom*

ACT(.1; 2:ž[e].v]; když[v]; aby[v]; kdyby[v]; jestli[v]; pokud[v];
zda[v]; co-3[v]; jak-2[v]; c.; f) PAT(nefér; prima; rád; raději;
jasno-2; známo; svůj-2.; 1.; 2.; 7.; a1.; a7.; \$1<A>\$2<C>\$3<N>\$4<S>;
.i.; f.ž[e].v]; jak-2[v]; c.; \$1<C>\$2<v>)
(sponové) Pavel je učitelem, učitel.
Je důležité, že přišel včas.
Jirka je třetí, malý, hodný, sám.
Byli jsme tři.
To je na mě REG moc.
Jíst je obřad. Končit není umřít.
Je svobodným rozhodnutím, jestli pojedou
Je vidět PAT Sněžka.
Jeho výklad je, že zahrájí.
Památky jsou staršího původu.
To je fuj.
Prohrát není žádnou hanbou.
Dokončit projekt je náš cíl.
Děti je pět. Děvčat je málo. Chlapců je hromada. Problémů je hodně.
Je to třetina dortu. Tohle je dvacet korun.
To je moc.
Koruna je za dvacet centimů
Jednou z podmínek je, aby to dopsal
Je nám BEN známo, kolik to bude.
Pokud dodělá školu nebude to vůbec špatné (NA)

Valenční rámec pro sponové *být*:

Výjimka 2: frazémy (DPHR) tvořící podstrom. Jako *Obj* jsou určena jen ta rozvití, která závisí na řídicím slovese. Viz i dokument *frazemy*.

Př. *Pavel.Sb vzal nohy.Obj na ramena.Obj*

✓ ACT(.1) DPHR(noha, na-1[rameno:P4])
vzal nohy na ramena (NA)

Valenční rámec frazému *vzít nohy na ramena*:

Př. *Student.Sb bral maturitu.Obj na lehkou.Attr váhu.Obj*

✓ ACT(.1) DPHR(na-1[váha:4[lehký:#]]) PAT(.4; ž[e].v]; c)
bral na lehkou váhu, že se mu vysmívala (NA)

Valenční rámec frazému *brát něco na lehkou váhu*:

B. Reflexivní forma *se/si*¹

Reflexiva tantum (např. *smát se*) a inherentně reflexivní slovesa (odvozená od nereflexivních, př. *šířit se*), tedy ta, u kterých je forma *se/si* součástí slovníkového hesla, mají i ve valenčním slovníku samostatná hesla.

Př.

* V šířit
* V šířit se

Při anotaci na a-rovině platí, že:

(a) forma *se/si* má afun *AuxT*, pokud má funkci slovtvornou (odvození inherentně reflexivní varianty slovesa, př. *rozbít něco – rozbít se; udusit někoho – udusit se*; včetně reflexiv tantum jako *smát se*, tj. sloveso má ve valenčním slovníku samostatný valenční rámec pro daný význam (u sloves, u kterých jsou dvě varianty *šířit* vs. *šířit se* na základě příkladů ve valenčním slovníku rozhodneme, o kterou variantu se jedná)

(b) forma *se/si* má afun *AuxR* v případě, že má funkci tvarotvornou (deagentní diateze (pasivum) s všeobecným konatelem, př. *Zpívalo se. AuxR tam.*, dispoziční diateze vázaná navíc na obligatorní spojení slovesa s určením způsobu, př. *Otci se. AuxR špatně dýchalo.*; příslušný rámec ve valenčním slovníku nemá *se/si* jako součást lematu slovesa)

(c) forma *se/si* má afun *Obj*, pokud má funkci syntaktickou, vyžadovanou gramatickou koreferencí se subjektem (např. *očistit něco/někoho – očistit se; zaplatit někomu něco – zaplatit si něco*), tento typ může být spojen s reciprocitou (*objímat někoho – objímat se (navzájem)*). Ani zde nemá příslušný rámec ve slovníku u lematu *se/si*.

Př. *Virus se. AuxT šíří mezi obyvateli.* (inherentně reflexivní sloveso; typ (a))

ACT(.1)
✓ (rozšiřovat se, linout se, rozmáhat se) vlny se šíří prostorem
zpráva se rychle š.
infekce se š. velmi rychle (NA)

Valenční rámec slovesa *šířit se*:

Př. *Domy se. AuxR staví z cihel.* (deagentní diateze; pasivum; (b))

ACT(.1) PAT(.4) ?ORIG(z+2)
✓ (budovat) stavěl věž z kostek
s. kurt (NA)

Valenční rámec slovesa *stavět*:

Př. *Matematika. Sb se. AuxR mi. Obj studuje dobře. Adv* (dispoziční diateze; (c))

ACT(.1) PAT(.4)
✓ (vystudovat) studuje matematiku, fakultu matematiky
s. na katedře. LOC informatiky
matematika. PAT se mi. ACT studuje dobře (dispoziční modalita) (NA)

Valenční rámec slovesa *studovat*:

Př. *Natírá se. Obj krémem. Adv na opalování.* (referenční totožnost objektu se subjektem; (c))

ACT(.1) PAT(.4)
On natírá domy. (NA)

Valenční rámec slovesa *natírat*:

Př. *Jan a Marie se. Obj líbají.* (reciprocita; (c))

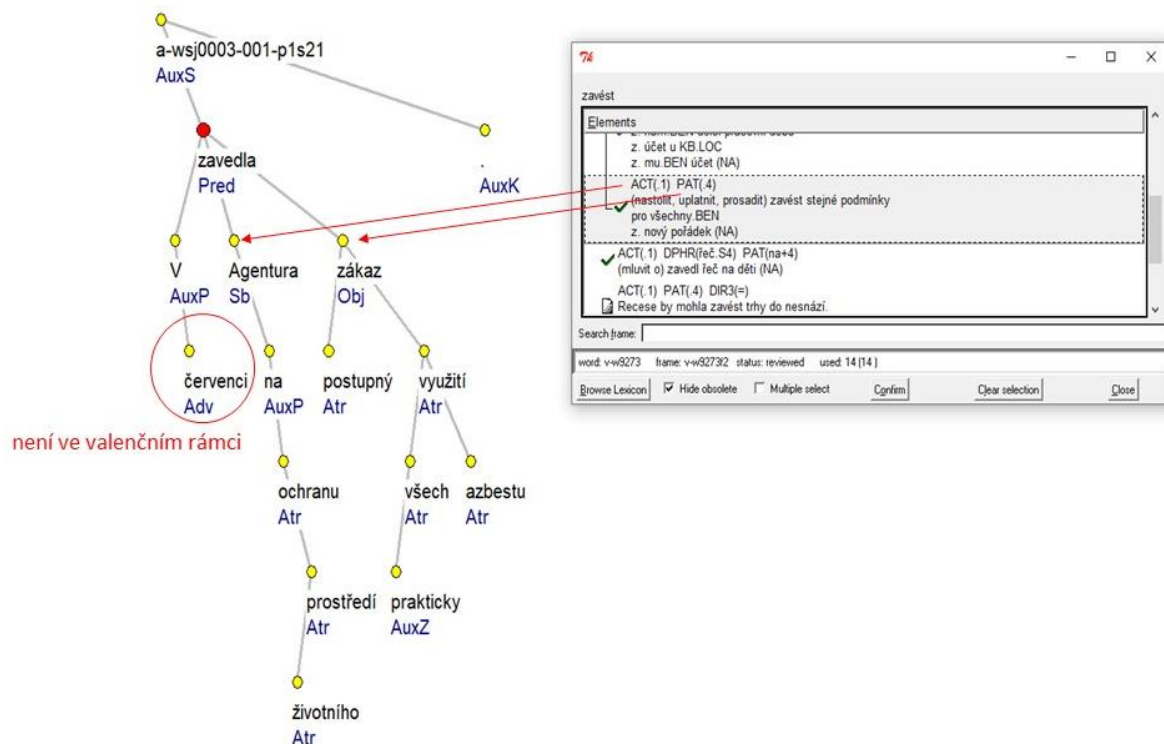
✓ ACT(.1) PAT(.4)
(hubičkovat, pusinkovat) kluk líbal ruku děvčátka (NA)

Valenční rámec slovesa *líbat*:

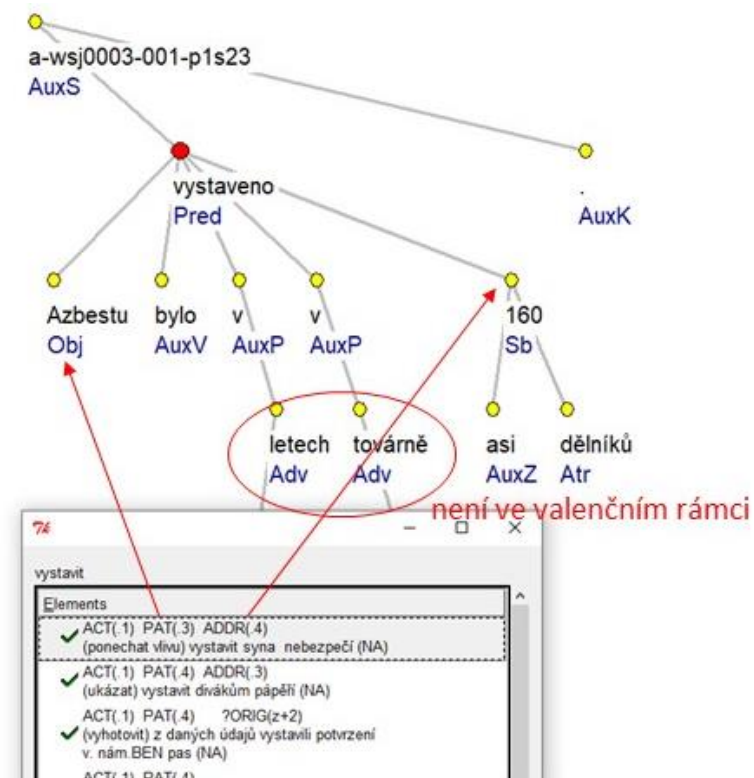
¹ Anotaci forem *se/si* se podrobně věnuje též dokument *sesi*.

3. Příklady z dat

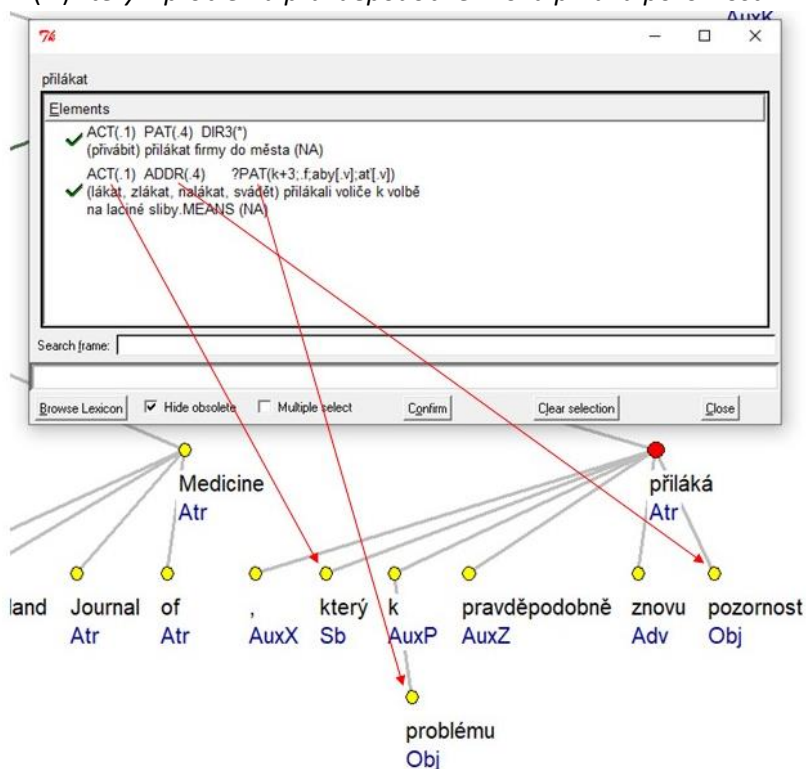
Př. V červenci zavedla Agentura na ochranu životního prostředí postupný zákaz prakticky všech využití azbestu.

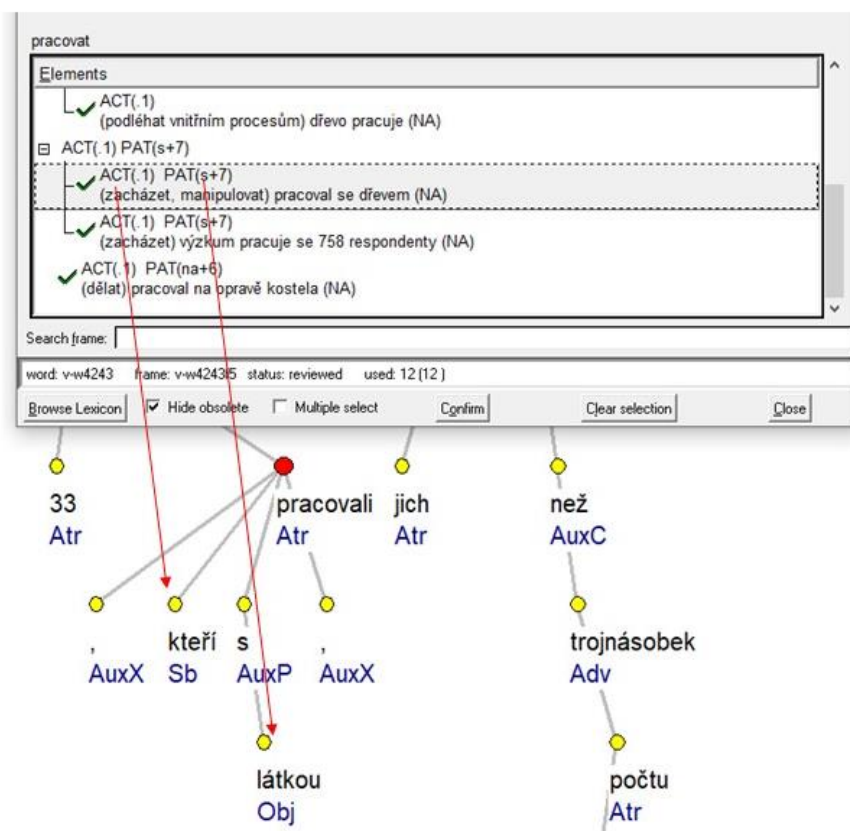
Př. Azbestu bylo vystaveno v padesátých letech v továrně vyrábějící papír pro cigarety Kent asi 160 dělníků.

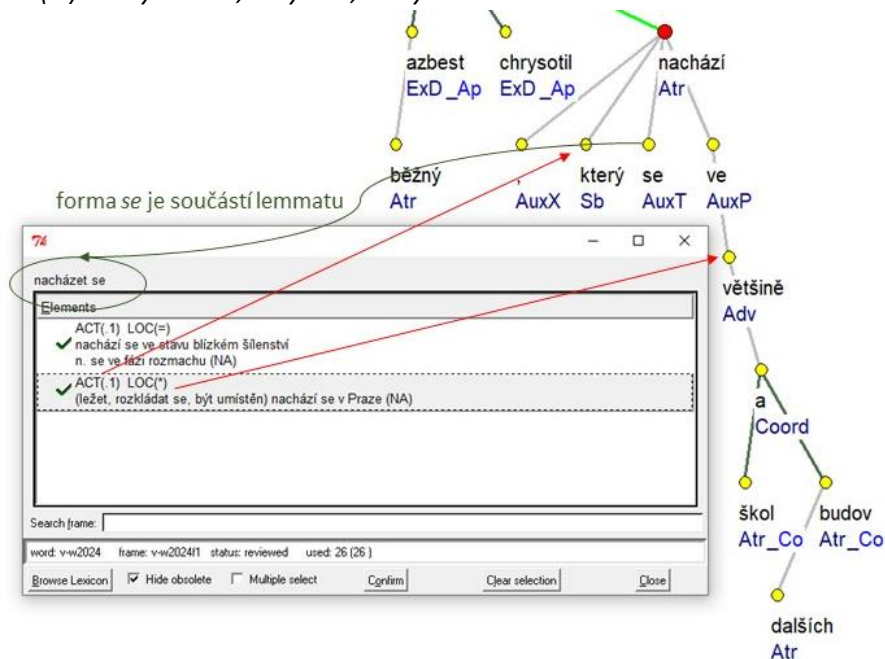
Př. (...) který k problému pravděpodobně znovu přiláká pozornost.

Př. Ze 33 mužů, kteří s látkou pracovali, (...)

Př. (...) běžný azbest, chrysotil, který se nachází ve většině škol a dalších budov.

Př. (...) regulační normy pro jemná jehlicovitá vlákna, jako je krokydolit, která jsou klasifikována jako amfiboly.

